

ALTAN ÖYMEN İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE

VE
MONTREUX'DEN BU YANA
BOĞAZLAR KAVGASI

BUKREŞ

SIVASTOPOL

KAĞADENİZ

Altan Öymen 1932’de doğdu. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. *Ulus*, *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Milliyet* ve *Radikal* gazetelerinde onlarca yıl muhabir, röportajcı, yönetici, yazar, başyazar olarak çalıştı. ANKA Ajansı’nı kurdu. Yurtiçindeki ve yurtdışındaki radyo ve televizyonlara haber yayınları ve belgeseller hazırladı. Almanya’da basın ataşeliği yaptı. 1961’deki Kurucu Meclis üyeliğinden başlayarak politikada da görevler aldı. Milletvekilliği, bakanlık, parti ve grup yöneticiliği yaptı. Politikadaki son görevi CHP genel başkanlığıydı.

19 Temmuz 2025’te aramızdan ayrılan Altan Öymen’in Doğan Kitap’tan yayımlanan diğer eserleri: *Bir Dönem Bir Çocuk* (1930’lar), *Değişim Yılları* (1940’lar), *Öfkeli Yıllar* (1950-1955), *...Ve İhtilal* (1955-1960), *Kayıp Yaz*, *01 Adana-80’li Yıllarda Adana* (Tan Oral ile birlikte) ve *Kuşaklar Arası*.

DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN DİĞER KİTAPLARI

Bir Dönem Bir Çocuk
Değişim Yılları
Öfkeli Yıllar
...Ve İhtilal
Kayıp Yaz
Umutlar ve İdamlar
01 Adana
Kuşaklar Arası

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRKİYE ve Montreux'den Bu Yana Boğazlar Kavgası

Yazan: Altan Öymen
Editör: Sevim Erdoğan

Yayın hakları: © 2025 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Eylül 2026 / ISBN 978-625-8090-32-1

Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Cüneyt Çomoğlu
Sayfa uygulama: Taylan Polat, Yeşim Ercan Aydın
Baskı: Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.
15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL
Tel: (212) 515 49 47
Sertifika no: 45464

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

İkinci Dünya
Savaşı'nda Türkiye
ve
Montreux'den Bu Yana
Boğazlar Kavgası

Altan Öymen

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

İçindekiler

Sunuş Cem Erciyes	11
---------------------------	----

BİRİNCİ KİTAP: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye 15

1 1 Eylül 1939'da Ankara	17
2 1 Eylül 1939'da İnönü	23
3 Devrin öteki adamları... ..	29
4 Savaş öncesinde Türk politikası	35
5 Oniki Ada'dan ikisi Türkiye'ye veriliyor	41
6 Ankara'da elçiler savaşı	47
7 Sovyet-Alman Antlaşması	53
8 3 Eylül 1939 İngiltere ve Fransa savaşa giriyor	61
9 Savaşın getirdiği yenilikler	67
10 Gazetelere gönderilen tebliğler.....	73
11 Saracoğlu Moskova gezisine çıkıyor	79
12 “Bu hususta mütalaa bile veremeyiz...”	87
13 Ankara'da heyecan... Türk-Sovyet görüşmesine ara veriliyor.....	93
14 “Ben buraya turistik gezi için gelmedim...”	99
15 Saracoğlu Türkiye'ye dönüyor... ..	105
16 Türkiye'yi savaşa girmekten koruyan protokoller... ..	109
17 Rusya ve Almanya Türkiye'yi protesto ediyor... ..	113
18 Balkan Birliği ümitleri gene suya düşüyor.....	119
19 İtalya savaşa giriyor.....	123
20 Savaşa girdik, giriyoruz... ..	127
21 Tarihi karar: Türkiye savaşa katılmayacak	133
22 Boğazlar üzerine Rus-İngiliz pazarlığı... ..	137

23 Almanlar, Fransa'yı işgal ederken ele geçirdikleri vesikaları açıklıyorlar.....	141
24 Türk-Alman polemîği Dokümanların tahrif edildiği anlaşılıyor.....	147
25 İtalya, Yunanistan'a savaş ilan ediyor	151
26 Hitler ve Molotov, Boğazlar konusunda çekişiyor	157
27 Rusya'ya hücum hazırlığı başlıyor.....	161
28 Churchill'den İsmet İnönü'ye mektup var.....	167
29 "Büyük Amiral" Reader'ın Türkiye'ye taarruz projesi....	173
30 1 Mart 1941 Hitler'in İnönü'ye mektubu	181
31 17 Mart 1941 İnönü, Hitler'e cevap veriyor	187
32 Irak'taki İngiliz aleyhtarı harekete yardım etmek için Almanya'nın Türkiye'den silah sevk etme teşebbüsü.....	191
33 Diplomasi tarihinin en garip belgelerinden biri Türk-Alman Dostluk Antlaşması... ..	197
34 Alman orduları Moskova'ya yaklaşıyor... Rusya'daki Türklerin durumu ne olacak?.. ..	201
35 Alman-Sovyet Savaşı'nda yeni bir gelişme... Türk soyundan gelen esirler Ruslara karşı harbe sokuluyor ...	205
36 Turancı çevreler hayal kurarken Hitler: "Kırım'ı ve Bakü'yü kimseye vermem..."	211
37 1942 yazı... Almanlar her cephede kazanıyorlar İran işgal altında.....	215
38 10 Şubat 1942... Başkentte güpegündüz cereyan eden bir olay panik yaratıyor... Von Papen'e suikast.....	219
39 Von Papen olayında Rus parmağı var... Sovyet Konsolosluğu kuşatılıyor.....	225
40 Türkiye'nin kabul etmediği Yahudilerle dolu Panama bandralı Struma, Karadeniz'de batıyor... ..	231
41 30 Ocak 1943 Churchill Adana'da... ..	237
42 Churchill'e göre Türkiye savaşa girmelidir	243
43 Kahire görüşmeleri... İnönü de, Churchill de sıkıntılı günler geçirdiler.....	247
44 Yeni malzeme talebi karşısında sabrı taşan İngiltere, Türkiye'ye her türlü yardımı kesiyor!.. ..	253
45 Ve Türkiye savaşa giriyor.....	259
46 ...Ya büyük savaşa girmiş olsaydık... ..	265

İKİNCİ KİTAP: Montreux'den bu yana Boğazlar kavgası 269

1 İngiliz Büyükelçisi'nin İnönü nezdinde teşebbüsü ve Numan Menemencioğlu ile iddialı konuşması İkinci Dünya Savaşı'nda Boğaz'dan geçen Alman gemileri.....	271
2 Menemencioğlu'nun istifası.....	275
3 Menemencioğlu olsaydı Amerikan gemileri geçer, İnönü olsaydı geçmezdi.....	281
4 Saracoğlu Rusya'da... ..	287
5 Saracoğlu'nun 4 günlük gezisi, tam 23 gün sürdü.....	291
6 Molotov, Hitler'in sözünü kesti: "Biraz da Türkiye ile meşgul olsak"	297
7 Yalta'da Stalin, Churchill ve Roosevelt anlaşmışlardı.....	303
8 Truman'ın tezi de Türk çıkarlarına Sovyet tezi kadar aykırıydı	309
Dizin.....	316

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Sunuş

1939-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin gördüğü en büyük yıkımlardan biri. Elli milyona yakın kayıp verilen, Avrupa ve Asya'nın en güzel kentlerinin yerle bir edildiği, teknolojinin acımasızlığa alet edildiği, en büyük insanlık suçlarının işlendiği altı yıllık bir kâbus. İnsanlık, bu kâbusun bir daha yaşanmaması için İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının, demokrasinin esas alındığı, barışı koruyacak hümanist bir dünya düzeni kurmak için çabaladı. Geçen seksen yıllık süreçte düşe kalka da olsa korunan o düzen artık yolun sonuna geldi gibi görünüyor. Yine büyük bir savaş çıkmasını bekliyor değiliz ama o savaştan korunmak için benimsenen ilkelerin neredeyse tamamının terk edildiğini görüyoruz. Bu işte de öncülüğü İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya düzenini kuran milletler üstleniyor... İkinci Dünya Savaşı'nın kötü anıları epey unutulmuş görünüyor. Bu nedenle olsa gerek dünyanın her yerinde çatışmalar devam ediyor, büyük bölgesel savaşlardan hiç olmadığı kadar kolay bahsediliyor. Dünyanın önde gelen liderleri adeta el birliği içinde yeni bir dünya düzeni kurmak istiyorlar ve bu süreçte geçmişin uzlaşmaları tartışmaya açılıyor. Cumhuriyet'in önemli kazanımlarından biri olan Montreux Boğazlar Sözleşmesi de bunlardan biri...

Altan Öymen, İkinci Dünya Savaşı ve Montreux Boğazlar Sözleşmesi üstüne iki çalışmasını günümüzdeki tartışmalara ışık tutabilecekleri için tekrar yayımlamaya karar vermişti. 1 Eylül 1967 yılında *Milliyet* gazetesinde yayımlanan yazı dizisi "İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye" başlığını taşıyordu. Bu yazı dizisini onunla konuşup anlaştığımız gibi aynı adla kitaplaştırdık. "Montreux'den Bu Yana Boğazlar Kavgası" başlıklı yazı dizisi ise 1966 tarihinde yine *Milliyet* gazetesinde yayımlanmıştı. Çok daha kısa olan bu diziyi de ilkinin sonuna ekledik; böylece elinizde tuttuğunuz kitap ortaya çıkmış oldu. Ne yazık ki Altan Bey yayımlandığını göremedi;

kendisini bu kitap yayına hazırlanırken, 19 Temmuz 2025'te kaybettik. Doğan Kitap'ta çalışan herkes Altan Öymen'in kitaplarını yayımlamanın ve onunla dostluk etmenin gururunu ömrü boyunca taşıyacak. "Bir Dönem Bir Çocuk" serisi olarak bilinen kitaplarını ilk baskısından bu yana yayımlayan Doğan Kitap, Altan Öymen'in başka çalışmalarını da okurlarıyla buluşturdu. Altan Öymen bu kitaplarda gazetecilik birikimi ile yakın tarih bilgisini ustaca harmanlayıp, onları zamanın ruhuna uygun biçimde kişiselleştirerek beğenilen bir üslup oluşturmuştu.

Genç yaşta başladığı ve başarıyla sürdürdüğü meslekle başını ölünceye kadar sürdürdü Altan Öymen. Siyasette de benzer bir başarıyı göstermiş, tüm önemli görevlerde bulunmuştu. Bir yandan da kişiliği ve duruşuyla örnek bir siyasetçi olarak başta sosyal demokrat çevreler olmak üzere tüm Türkiye'nin hafızasında yer edinmeyi başardı.

Altan Bey, Türkiye'de emsalsiz bir birikimin az sayıdaki aktarıcılarının biriydi. Şahit oldukları, içinde yer aldıkları ve hatırladıklarıyla Cumhuriyet'in simge isimlerinden. Ve bizler için neşesi, tevazusu ve bilgeliğiyle yeri doldurulmaz bir dosttu.

Geride bıraktığı kitaplarını okurlarıyla buluşturmak bizler için hem yayıncılık hem de dostluk gereği bir sorumluluk. Öncelikle Altan Bey'in bir kısmının son okumalarını da yaptığı bu kitabını yayımlıyoruz. Onun onayladığı, hatta bazılarını bizzat seçtiği fotoğraflar eşliğinde hazırladık kitabı. Çocukları Aslı ve Murat Öymen'in katkıları ve editörü Sevim Erdoğan'ın çabalarıyla son haline getirdik. Yazı dizisinden kaynaklanan bazı ifadeleri zamansız bir kitaba uygun hale getirmek dışında metne bir müdahalemiz olmadı. Bu vesileyle Altan Bey'in daha 1960'lardan itibaren ne kadar temiz bir Türkçeye yazdığına da işaret etmek isterim.

Kitap, İkinci Dünya Savaşı'nın nasıl çıktığını ve çeşitli aşamalardan sonra nasıl sona erdiğini anlatıyor. Daha ilk satırdan itibaren heyecanla okunacak bir hikâye gibi kaleme alındığını fark edeceksiniz. Altan Öymen, bildik İkinci Dünya Savaşı kitaplarında olduğu gibi çatışmaların cepheleri, işin askeri yönü üstünde fazla durmuyor. Bize, o çeviri kitaplarda asla yer almayan, sadece işin uzmanlarının iyi bildiği diploması cephesini aktarıyor. Tabii ki Türkiye merkezli bir anlatı bu. O yıllarda Türkiye'nin gündemini zaman zaman popüler kültüre de değinerek not düşerken, yıllar sonra yazacağı anı kitaplarının da ipucunu veriyor.

Gazete haberlerinde, yayımlanmış anılarda, zamanla açıklanmış gizli devlet belgelerinde yer alan bilgileri titizlikle tarayıp derleyen Altan Öymen, Türkiye'nin bu büyük facianın dışında kalmak için harcadığı muazzam çabayı ortaya koyuyor. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı kahramanı devlet adamı ve bürokratların Türkiye'yi savaşın dışında tutmayı nasıl başardıklarını kitabı okurken görüyoruz.

İkinci kitapta ise Türkiye'yi tehdit etmeye başlayan Sovyetler Birliği'ne karşı iç siyasette yaşanan çalkantılara rağmen Montreux Sözleşmesi'nin nasıl büyük bir diplomatik başarı örneği olarak imzalandığını ve Boğazlar üstündeki taleplerin nasıl püskürtüldüğünü anlatıyor Altan Öymen. Montreux süreci, daha sonraki İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan pek çok gelişmenin temel sebebi olduğu için bu iki yazı dizisi birlikte okunduğunda anlamlı bir bütün oluşturuyor.

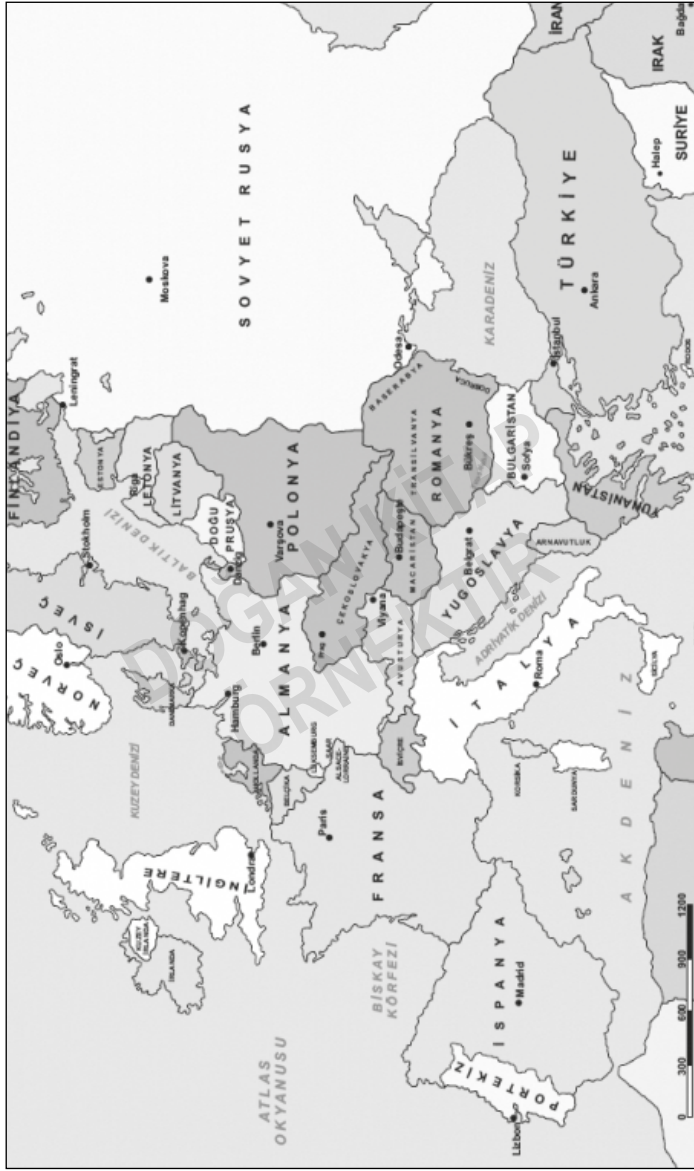
Günümüz okuru açısından çok yeni bilgiler içerdiğini, ilgiyle okuyacaklarını düşündüğümüz bu kitapları heyecanla yayımlıyoruz. Altan Öymen'in anı dizisinin hiç yayımlanmamış yeni kitabı da dahil başka kitaplarını da basacağız. Beğeniyle izleyeceğinizi umuyorum.

Cem Erciyes
Doğan Kitap Yayın Direktörü

BİRİNCİ KİTAP

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA
TÜRKİYE

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

1 Eylöl 1939’da Ankara

1 Eylöl 1939 günü Cuma’ya rastlıyordu. Ankara’da hava bulutlu oldu ama, boğucu bir sıcak vardı. Termometre 28 dereceyi gösteriyordu.

Haber, önce Anadolu Ajansı’nın Ulus Meydanı’ndaki emektar binasına geldi. O zamanlar –telgraf hatları üzerinden gerçekleşen– haber alma usulüne göre çalışan haberciler, “France-Presse” Ajansı’nın (AFP’nin) saat 12.30’a doğru verdiği metni kaydederken ırkıldılar.

Hitler’in Reichstag konuşmasındaki “Polonya saldırı” yalanı ve “Saat 5.45’ten beri mukabil ateşe geçilmiştir” sözleri, 6 yıl sürececek bir yıkımın fitilini ateşleyecekti.

Anadolu Ajansı'nın o yıllarda kullandığı bina, Mimar Kemalettin tarafından yapılan yedi villadan biriydi.

Şöyleydi haberin ilk cümleleri:

“Alman birlikleri bu sabahтан itibaren Polonya sınırını çeşitli yerlerden geçmişlerdir. Birçok cephede şiddetli muharebeler başlamıştır.”

Ajans binasında hemen bir koşuşma ve tartışma başladı. Redaktörlerden bir kısmı “Harb başladı” diyordu. Bir kısmı şüpheciydi: “İhtiyatlı olalım” diyorlardı. Fransız ajansı gene basit bir iki sınır olayını şişirmiş olabilirdi. Öteki kaynakları beklemeliydi.

Öteki kaynaklar ses vermekte gecikmediler. Fransız ajansı France-Presse’i doğrulayan İngiliz Ajansı Reuters’ dan sonra Alman Ajansı DNB, telgrafla, Hitler’in Reichstag’daki konuşmasının metnini vermeye başladı:

1926-1939 yılları arasında Polonya Devlet Başkanı olan Ignacy Mościcki.

“... Polonyalılar bugün ilk defa olarak topraklarımıza girip düzenli askerleriyle de ateş açmışlardır. Saat 5.45’ten beri mukabil [karşı] ateşe geçilmiştir. Bundan böyle bombayı bombayla karşılayacağız. Zehirle savaşan zehirle karşılık görecektir... Ve ben, bu savaşı, kime karşı olursa olsun, Almanya’nın emniyeti ve hakları garanti edilinceye kadar devam ettireceğim.”

1 Eylül 1939, öğle vakti... Ankara'da Karpiç Lokantası'nın bahçesinde yemek yiyen diplomatlar, gazeteciler ve milletvekilleri arasında bir haber dalga dalga yayılır: Almanya, Polonya'ya saldırdı. Henüz hiç kimse, altı yıl sürecektir ve milyonlarca insanın yaşamına mal olacak bir kâbusun başladığını bilmiyordu; Türkiye'yi, yaklaşan felaketin dışında kalabilmek için zorlu bir denge mücadelesinin beklediğini de...

Büyük güçlerin Türkiye'yi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalıştığı yıllardı... Alınacak tek bir karar, yazılacak bir mektup, hatta Boğazlardan geçecek bir gemi ülkenin kaderini değiştirebilirdi.

Usta gazeteci Altan Öymen, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda verdiği diplomasi mücadelesini dönemin çarpıcı olayları üzerinden aktarıyor: İnönü ile Hitler arasındaki mektuplaşmalar, Şükrü Saracoğlu'nun Moskova görüşmeleri, Alman Büyükelçisi Franz von Papen'e suikast girişimi, Struma faciası...

Kitabın ikinci bölümünün odağında ise Montreux Boğazlar Sözleşmesi var. Öymen, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin doğuşunu ve savaş sonrasında büyük devletlerin bu sözleşmeyi nasıl değiştirmek istediğini ele alıyor.

19 Temmuz 2025'te aramızdan ayrılan Altan Öymen'in yıllar önce bir yazı dizisi olarak kaleme aldığı bu çalışma, usta bir gazetecinin titiz arşivciliğiyle deneyimli bir siyasetçinin tanıklığını buluşturuyor.

